

Titel: Filosofiske Smuler

Citation: "Filosofiske Smuler", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K4*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997-2003 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ps-txr-shoot-id9bde433e-3cf1-43ab-a483-341dc90e7f1e.pdf> (tilgået 31. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K4

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredegørelse

1. Bibliografiske data 171
2. Manuskripter 174
3. Tilblivelseshistorie 181
4. Udgivelsesmåde 194

1. Bibliografiske data

Philosophiske Smuler eller En Smule Philosophi. Af Johannes Climacus. Udgivet af S. Kierkegaard var færdig fra trykkeriet 7. juni 1844 og udkom 13. juni. Fem dage forinden, altså 8. juni, var *Tre opbyggelige Taler* udkommet, og allerede 17. juni udkom *Begrebet Angest og Forord. Philosophiske Smuler* (forkortet *PS*) kostede i boghandelen 5 mark eller 80 skilling.*

Formatet er lille oktav, ca. 116 x 183 mm.* Omfanget er 164 sider, der alle tælles med arabertal. Titelbladet gengives på illustration 9

Philosophiske Smuler

eller

En Smule Philosophi.

af

Johannes Climacus.

Udgivet

af

S. Kierkegaard.

Kan der gives et historisk Udgangspunkt for en evig Bevidsthed; hvorledes
kan et saadant interessere mere end historisk; kan man bygge en evig Sa-
lighed paa en historisk Videnskab?

Kjøbenhavn.

Jaaes hos Universitetsboghandler C. A. Reibel.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1844.

9. Titelblad til *PS*. Naturlig størrelse

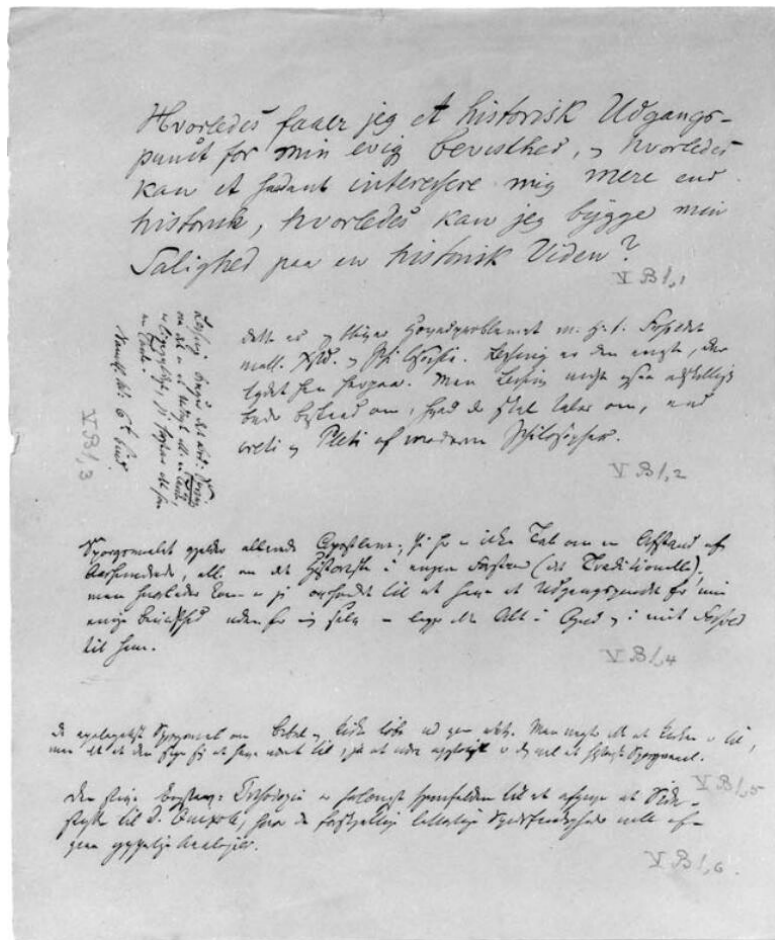
Ved en intern kollation af tre eksemplarer af *PS* er der ikke konstateret afvigelser. De tre eksemplarer er:

- A** Søren Kierkegaard Forskningscenterets arbejdsseksemplar, tilhørende G.E.C. Gads Forlag (tidligere hos dr.phil. h.c. Gustaf Bernström, Göteborg).
- B** Det kongelige Biblioteks eksemplar, katalogsignatur 14, - 87 - 8°. Ex. 1, revisionsnr. 01471.
- C** Det kongelige Biblioteks eksemplar, katalogsignatur 14, - 87 - 8°. Ex. 2, revisionsnr. 01472.

2. Manuskripter

Til *PS* findes følgende manuskripter overleveret, alle i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det kongelige Bibliotek. Rækkefølgen afspejler ikke fuldt ud tilblivelses-kronologien, som vil blive udredet nedenfor i afsnit 3.

PS	1	Spredte udkast til <i>PS</i> , i alt 3 løse blade og 1 lap:*
	1.1	3 blade i 4 ^o .
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 170-171 x 206-208 mm.*
Bl. [2] er foldet på langs, men teksten er skrevet hen over hele siden. En tilføjelse på langs af siden på bl. [1r]; en tilføjelse under teksten på bl. [2r]. Alle versosider er ubeskrevet. Med stor skrift står øverst på bl. [1r] følgende problemstilling (se illustration 12

12. Det første udkast til problemformulering for PS, ms. 1.1, bl. [1r]
): »Hvorledes faaer jeg et historisk Udgangspunct for min evig Bevisthed, og hvorledes kan et saadant interessere mig mere end historisk, hvorledes kan jeg bygge min Salighed paa en historisk Viden?« På bl. [3r] findes kun udkast til en inddeling, skrevet med blyant: »Propositio / Positio / historisk Costume«. En korrektion.

(Pap. V B 1,1-9 + 1,12)

1.1

1.2 1 uregelmæssigt afrevet lap af et blad i 8°.

Papir: post-velin. Mål: 124 x ? mm.

Lappen er beskrevet på modsat led på den ene side.

Ingen korrektioner.

(Pap. V B 1,10-11) (B-fort. 390; KA, B pk. 14 læg 1; Pap.

1.2 V B 1)

1

2

Sprede udkast til »Tillæg« (efter kap. III), »Capitel IV«, »Mellemspil«, »Capitel V« samt enkelte ubrugte udkast (der senere bruges i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de filosofiske Smuler*, 1846).

5 afklippede blade i fol.

Ingen paginering.

Papir: svært, ribbet; vandmærke: bikube, stående på en sokkel med bogstaverne C & I Honig. Tresidet sprængt grønt snit. Mål: ? x 345 mm.

Bl. [2v] og [5v] er ubeskrevet. Bl. [1r] begynder med overskriften: »Capitel IV. / Forargelsen paa Paradoxet«; et stykke nede på [2r] følger overskriften:

»Capitel V. / Den samtidige Discipel.« På [3r] står øverst overskriften:

»Mellemspil (ændret med blyant fra »Capitel VI.«) / **Er det Forbigangne**

mere vist end det Tilkommende.« Et stykke nede på [4r] følger

overskriften: »Capitel VII. / **Discipelen paa anden Haand**«. Bl. [4v] indledes

med »Den christelige Dogmatiks apologetiske Forudsætninger. / ell. /

Aproximationer til Troen.« Længere nede på siden følger »§ 1. / En Yttring af Taknemlighed mod Lessing.«

Få korrektioner. To blyantsmarkeringer på bl. [4r] til angivelse af rækkefølgen af to optegnelser.

(B-fort. 416; KA, B pk. 14 læg 2; Pap. V B 6-9)

2

Ubrugt udkast. Overskrift: »**II Position**« efterfulgt af følgende positionsbestemmelse: »Den Uvidende, der vel veed historisk, hvad det er hvorom han spørger, men søger Svaret. – «. Emnet blev ikke behandlet i *PS*, men i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*.

½ beklippet blad, revet af et blad i fol.

Papir: svært, ribbet af samme type som ms. 2. Tresidet sprængt grønt snit.

Den ene side er ubeskrevet.

En korrektion.

(B-fort. 415; KA, B pk. 14 læg 2; Pap. V B 10)

3

Kladde til »Propositio«, »Capitel I«, »Capitel II«, »Capitel III«, »Tillæg«, »Capitel IV«, »Mellemspil« og »Tillæg«. Til »Capitel V« findes udkast og kladde.

Bind i halvlæder, 4°, indeholdende 32 blade. Det fremgår af papirrester udvendig på bindet, at dette har været forsynet med en etiket.

Ingen paginering. Bl. [5r] er med blyant mærket 7.

Papir: svært, ribbet; vandmærke: cirkelformet, i randen ordene PRO PATRIA EIUSQUE LIBERTATE. I midten en kronet løve med tordenkile og stridsøkse, stående på en sokkel med bogstaverne VRYHEID. Foroven en krone, der ender i et træ. Desuden bogstaverne C & I Honig. Mål: 213 x 270 mm.

Bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Enkelte tilføjelser under teksten i inderspaltten. Bl. [1] er ubeskrevet.

På forpermens inderside har SK med bemærkningen »hvor staaer det?« noteret et skriftsted om »Syndens Træl« (som sidenhen, men ikke i denne kladde, indgår i kap. I). Den præcise henvisning er tilføjet med blyant.

Bl. [2r] indledes med følgende overskrift: »1ste Position. / Spørgsmaalet gjøres af den Uvidende, der end ikke veed, hvad der har givet Anledning til at han spørger saaledes. / Caput I. / Tanke-Project.«

Midt på bl. [5r] følger overskriften: »Cap. 2. / Gud som Lærer. / et digterisk Forsøg«; kapitlet slutter på [10r] med kompositionsbemærkningen »Slutning af Capitlet. (cfr. tidligere)« efterfulgt af den præcise henvisning, skrevet med blyant, »cfr p. 7 Margenen.« Henvisningen er til bl. [5r], mærket 7, hvor kapitlets afsluttende ord er tilføjet i marginen.

Kladde til »Capitel III« følger på bl. [10v]-[14r]; stykket har ingen overskrift.

Bl. [14v] indledes med overskriften: »Tillæg ~~Capitel IV.~~ / Forargelsen paa Paradoxet, (~~synlig i det pathologiske Modspil.~~) *opfattet som Resonants.* / et akustisk Bedrag.«

Bl. [17v]-[22r] udgør kladde til »Capitel IV«.

På bl. [22v] følger indledningsafsnittet til »Mellemspil«; overskrift i latinsk hånd. Bl. [23r]-[25v] optages af et længere ubrugt stykke. På bl. [26r] begynder kladden til »§ 1«; stykket har ingen overskrift. På bl. [27r] begynder »§ 3« (til »§ 2« findes ingen kladde); selve overskriften »§ 3 / det Forbigangne« er tilføjet med blyant. På bl. [27v] følger »§ 4«.

Kladde til »Tillæg« findes på bl. [30v]-[31r]; stykket har ingen overskrift.

Bl. [31v]-[32] optages af udkast og kladde til »Capitel V«, hhv. til »§ 1« og til indledningsafsnittet; hertil har SK i marginen noteret »Dialogiseres«.

Mange tilføjelser og kompositionsbemærkninger med blyant.

Mange korrektioner.

På bl. [14r] er det sidste afsnit af teksten til kap. III samt en blyantskrevet kompositionsbemærkning »til det næste Capitel« slettet med blyant. På [31v]-[32] er teksten til kap. V – med undtagelse af overskriften – slettet med blyant. (L-fort. 388; KA, B pk. 14 læg 2; Pap. V B 2-5 + 11-18)

4

Kladde til »Capitel V«, »Forord«, motto og titelblad.

5

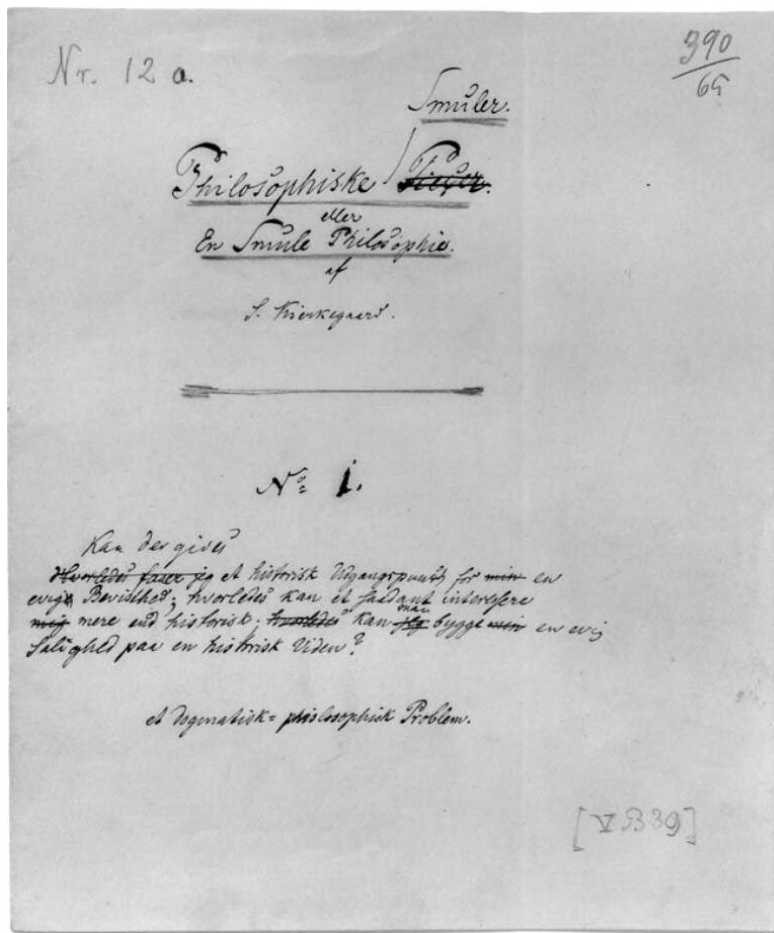
1 sammenhæftning, 3 sammenlagte folioark samt 7 løse folioark, blade og lapper, fordelt således:

5.1

1 sammenhæftning a 6 ark, i alt 12 blade i 4°. Overskrift på bl. [1r]: »§ 1. / Discipelen paa andens Haands Forskjellighed fra sig selv.«

- Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 206 mm. Rød hæftesnor.
Bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser; en enkelt på langs af siden. Bl. [5]-[12] er ubeskrevet.
På bl. [1v] følger kladde til »a«, på bl. [3r] begynder kladde til »b«.
En del korrektioner.
(Pap. V B 19-20)
- 5.1
- 1 rektangulær lap, revet af et folioark.
Papir: gulligt koncept. Mål: ? x 204 mm. Lappen har spor efter sammenfoldning.
Teksten er skrevet hen over hele siden, ingen margin. Den ene side er ubeskrevet. Der er ingen overskrift; teksten udgør kladde til noten i »b«.
En korrektion.
(Pap. V B 21)
- 5.2
- 3 sammenlagte folioark, i alt 6 blade i 4°.
Bladene er med blyant pagineret på hver anden side 90-98; pagineringen stammer fra renskriften, hvor teksten oprindeligt blev skrevet uden forlæg. SK kasserede teksten, det meste af »§ 2« samt »Moralen«, og henlagde den som kladde. En side af tekstens begyndelse findes stadig i renskriften, her slettet med blyant (jf. ms. 6, s. [89bis]). Det sidste blad er upagineret.
Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 206 mm.
Bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten få tilføjelser. Bl. [5v]-[6] er ubeskrevet.
Få korrektioner, enkelte med blyant.
På bl. [5r] (s. 98) findes i marginen en kompositionsbemærkning, understreget med blyant: »Begyndelsen af Capitel 1 bruges her.«
(Pap. V B 23)
- 5.3
- 1 folioark, i alt 2 blade i 4°. Overskrift: »Forord.«
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 170 x 207 mm.
Teksten er skrevet hen over hele siden med få tilføjelser på langs i en meget smal yderspalte samt under teksten. Et stykke af teksten midt på [1v] til midt på [2r] er med få undtagelser identisk med teksten i den endelige version (SKS 4, 215,7-216,7). Før og efter dette stykke optræder tekst, som genfindes i andre versioner i mss. 5.6-5.8.
Flere tilføjelser med blyant.
Mange korrektioner.
(Pap. V B 24-33)
- 5.4
- 1 rektangulær lap, revet af et folioark. En kant er uregelmæssigt afrevet.
Papir: gulligt koncept. Mål: ? x 204 mm. Lappen har spor efter sammenfoldning.
Teksten er skrevet hen over hele siden; en tilføjelse over teksten. Den ene side er ubeskrevet. Ingen overskrift; teksten udgør kladde til en del af »Forord«.
Få korrektioner.
(Pap. V B 34-35)
- 5.5
- 1 folioark, i alt 2 blade i 4°.
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 206 mm.
Bl. [1v]-[2] er ubeskrevet. Teksten udgør en variant til kladden på bl. [2] i ms. 5.4 (»Hvad nu min Mening er?«, jf. SKS 4, 217,8-34).
Få korrektioner.
- 5.6

- (Pap. V B 36)
- 5.6
- 5.7 1 folioark, i alt 2 blade i 4°. Overskrift: »Forord.«
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 170 x 206 mm.
Bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten margin. Bl. [1v]-[2] er ubeskrevet. Teksten udgør en variant til kladden på bl. [2] i ms. 5.4 (»Hvad nu min Mening er?«, jf. SKS 4, 217,8-34).
Få korrektioner.
(Pap. V B 37)
- 5.7
- 5.8 2 blade i 4°. Overskrift: »Forord.«
Bladene er med blæk pagineret 1-3, bl. [2v] er upagineret.
Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 206 mm.
Bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten en tilføjelse. Bl. [2v] er ubeskrevet. Teksten udgør en variant til kladden på bl. [1] i ms. 5.4 (jf. SKS 4, 215,1-7).
En del korrektioner.
(Pap. V B 38)
- 5.8
- 5.9 1 folioark, i alt 2 blade i 4°. Kladder til titlen lyder: »*Philosophiske Piecer. Smuler. / eller / En Smule Philosophie. / af / S. Kierkegaard.*« Det fremgår af placeringen, at undertitlen er tilføjet senere.
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 207 mm.
Bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten margin. Bl. [2] er ubeskrevet.
Under titlen på bl. [1r] står: »N° 1« (1 er skrevet oven i et a).
Derefter følger problemformuleringen: »~~Hvorledes faaer jeg~~ Kan der gives et historisk Udgangspunct for ~~min~~ en evige Bevisthed; hvorledes kan et saadant interessere ~~mig~~ mere end historisk; ~~hvorledes kan jeg~~ man bygge ~~min~~ en evig Salighed paa en historisk Viden?« Nedenunder er tilføjet: »et dogmatisk-phislosophisk Problem« (se illustration 10)

10. Kladder til titelbladet til PS, ms. 5.9, bl. [1r]. Problemformuleringen nederst er ændret i mere objektiv retning

). Bl. [1v] rummer mottoet: »Bedre godt hængt end slet gift.«

Få korrektioner.

(B-fort. 390; Pap. V B 39)

5.9

(L-fort. 388 + B-fort. 390; KA, B pk. 14 læg 2; Pap. V B 19-21 + 23-39)

5

6

Renskrift af PS. Det fremgår af sættermarkeringer, at renskriften tillige har fungeret som trykms. 1 sammenhæftning a 2 folioark + 3 blade + 1 folioark + 9 blade + 1 lap, klippet af et blad i 4° + 1 folioark + 14 blade + ½ blad, klippet af et blad i 4° + 5 blade + 1 folioark + 9 blade + 3 folioark; i alt 56 blade i 4°, 1 lap samt ½ blad.

Bladene er pagineret med blyant, sammenhæftningen I-VIII, resten 1-99. Lappen har oprindeligt været et blad pagineret 29-30, som ved beklipning under en senere redigering er blevet mærket 29a; det efterfølgende ark er pagineret 29b-c-d-30. Det halve blad er på den ene side pagineret 59, den anden side er upagineret. Et blad mellem s. 83 og 84 er ikke pagineret, men mærket »ad pag 83.« Mellem s. 88 og 89 er en side uden paginering (nedenfor benævnt [89bis]). Sidste side er upagineret. På s. 41 står der under pagineringen 3, hvilket markerer begyndelsen af det oprindelige tredje læg. Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 206 mm. S. 5-6 er klippet i tre dele, s. 27-28 er klippet i to dele. Rød hæftesnor i sammenhæftningen samt i folioarket med pagineringen 70-73.

Alle bladene er foldet på langs, en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser, flere steder på langs af siden. Enkelte steder er noter og tilføjelser skrevet hen over hele sidens fod. S. II og s. [100] er ubeskrevet.

Titelbladet, s. III, er ændret i forhold til kladden. SK står nu som skriftets udgiver: »af / Johannes Climacus/ Udgiven / af / S. Kierkegaard«, men det fremgår af placeringen, at »afJohannes Climacus« er en tilføjelse. Over og under problemformuleringen er hhv. »N° 1« og »Et dogmatisk-philosophisk Problem« slettet med en kraftig blyantstreg.

Overskrift på s. 1: »Propositio. 1ste Position.«

Flere længere sletninger med blæk- og blyantstreger, til dels med erstattende tekst i marginen.

På lappen mærket 29a er teksten, bortset fra ni linier, dels klippet bort, dels slettet med blæk; sletningen fortsætter med blyant og blæk på s. 31. Som erstatning for det bortklippede og slettede har SK på folioarket pagineret 29b-c-d-30 skrevet en ny version.

På den upaginerede side af det halve blad er teksten slettet med tætte blækløgner.

På s. [89bis] er teksten slettet med blyant. Den slettede tekst er kasseret renskrift, som SK af praktiske årsager - den anden side var beskrevet - ikke kunne fjerne fra ms. (jf. ms. 5.3).

Mange korrektioner, enkelte med blyant.

En tilskrivning med blyant til sætteren på s. I: »Som Hverdags-Historiens Fortælling / Noterne med meget fint Petit.«

(L-fort. 388; KA, B pk. 14 læg 3; Pap. V B 22 + 40)

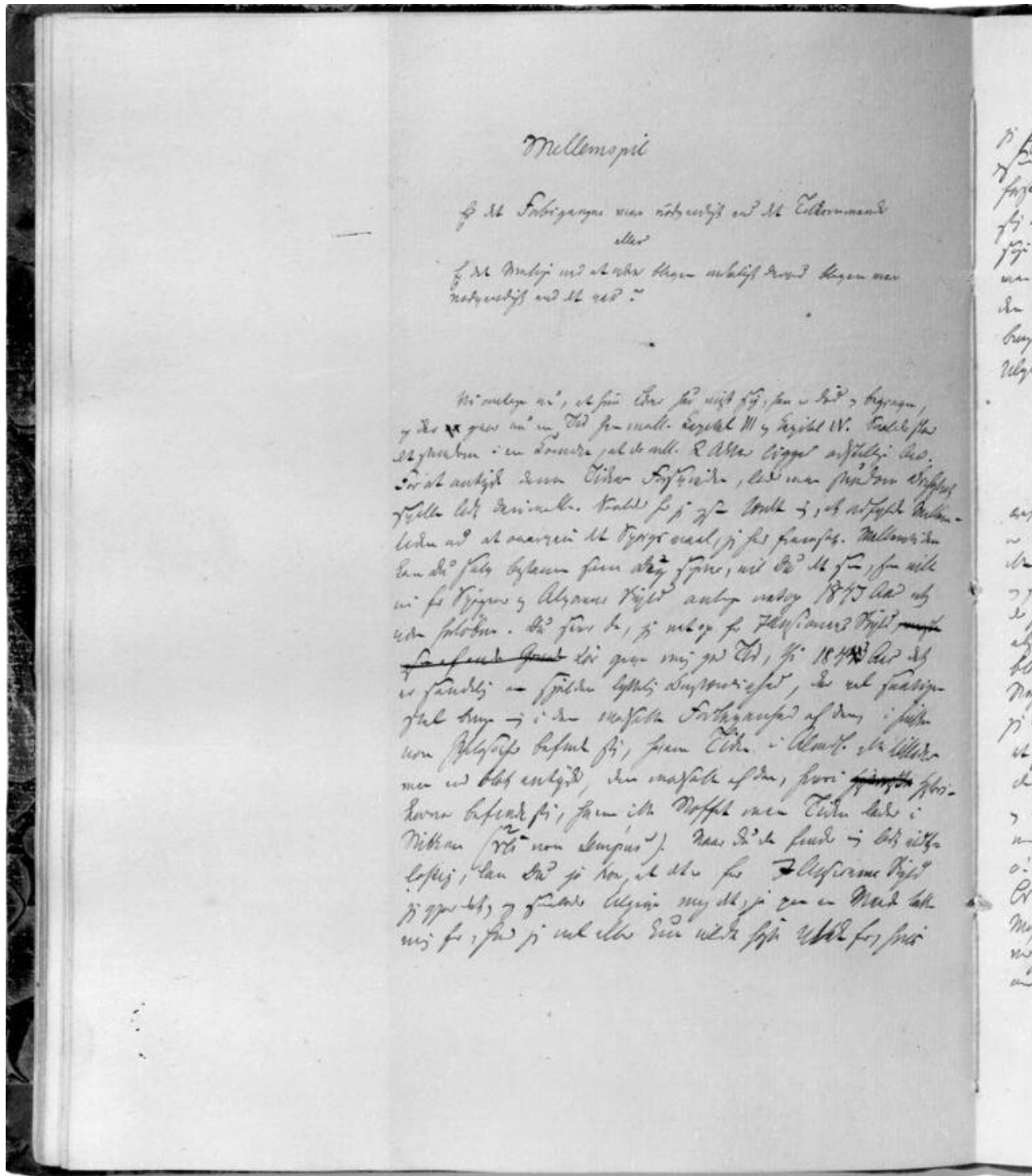
6

3. Tilblivelseshistorie

Ethvert forsøg på at tidsbestemme tilblivelsen af *PS* må blive indirekte, idet ms.-materialet ikke er dateret. Det nærmeste, man kommer en datering, er følgende formulering i selve teksten, der spøgefuldt henvendt til læseren udmåler tiden mellem gudens inkarnation og 'disciplen på anden hånd'. Det sker i »Mellemspil«, der også fungerer som en metafor for tiden imellem kapitel IV og V:

Hvor lang Mellemtiden skal være, kan Du selv bestemme, men hvis det saa synes Dig, da ville vi for Alvorens og Spøgens Skyld antage netop atten hundrede og tre og fyrretyve Aar at være forløbne. Du seer da, at jeg for Illusionens Skyld bør give mig god Tid, thi atten hundrede og tre og fyrretyve Aar er en sjelden Begunstigelse af Tid (*SKS* 4, 272).

Formuleringen findes i alt væsentligt enslydende, såvel i renskriften (ms. 6, s. 58) som i halvlæderbindet med kladder (ms. 4, bl. [22v]). I kladden, hvor årstallet findes skrevet med arabertal, er det imidlertid ved anden forekomst skrevet som 1844 og derpå korrigeret til 1843 (se illustration 11

11. Kladder til PS, ms. 4, bl. [22v]. Årstallet 1844 midt på siden er ændret til 1843

). Det fortæller for det første, at SK har haft svært ved den drilske beregning af tidsrummet mellem år 1 og vor tid; det ikke eksisterende 'år 0' har sneget sig ind og er atter blevet forvist. For det andet viser det, at såvel renskriften som kladden (i det mindste fra bl. [22]) er blevet til i samme år som førstetrykket, altså 1844.

En mere præcis, men tilsvarende mindre sikker datering kan man få ved at inddrage SKs journal JJ, som han benyttede fra maj 1842 til sept. 1846. Heri findes en udateret optegnelse om inkarnationen, der er så vanskelig at forstå, fordi det er så vanskeligt for den absolut ophøjede gud at gøre sig forståelig for det ringe menneske. Problemet udvikles i billedlig form som et tænk forhold mellem en konge, der elsker en ringe bondepige, og som ikke blot må skjule sin kongelige værdighed, men også afvise pigens bønner om at vise sig som konge og hæve hende op til sig for at tilfredsstille hendes forfængelighed.* Såvel problemstillingen som udviklingen af forholdet mellem kongen og den ringe pige genfindes, stærkt elaboreret, i andet kapitel af PS (SKS 4, 233f.). Det findes ikke blot i trykket og så godt som enslydende i renskriften (ms. 6, s. 16-17), men også i en noget kortere form i kladdebindet (ms. 4, bl. [6v]-[7r]). Journaloptegnelsen, som tydeligvis repræsenterer et stadium før kladden, kan indirekte dateres til de første to måneder af 1844 og snarere til februar end til januar; den befinder sig blot fire sider før en anden optegnelse om en anmeldelse af Frygt og Bæven, som ud fra anmeldelsens publikationsdato kan tidsfæstes til ca. 1. marts.* Da optegnelsen om

kongen og den ringe pige finder anvendelse på et af de første blade i kladdebindet, tør man slutte, at kladden til *PS* er blevet påbegyndt efter nytår 1844 og formodentlig i februar eller marts måned.

Tilbage står spørgsmålet, hvornår SK overhovedet er begyndt at arbejde på *PS*. I ms. 1, som rummer de spredte og givetvis første udkast til skriftet som helhed (jf. nedenfor), henvises til Arnold Ruges værk *Anekdoter zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik*, 1843, ktl. 753. Ifølge en regning fra C.A. Reitzel købte SK værket den 20. feb. 1844,* og da det ikke er sandsynligt, at han forinden har læst bogen andetsteds, kan ms. 1 ikke godt være skrevet før denne dato. Slutningen forudsætter dog, at de to dele, hvoraf ms. 1 består, dvs. de tre løse blade (ms. 1.1) og lappen (ms. 1.2), er skrevet på samme tid, for den pågældende henvisning befinder sig på lappen. Forudsætningen kan ikke befæstes yderligere, men med dette usikkerhedsmoment peger materialet altså i samme retning som det foregående: at *PS* er blevet til inden for et ganske kort tidsrum i begyndelsen af 1844, formentlig fra slutningen af februar til slutningen af maj.* Af Bianco Lunos bevarede »Erindringsbog«, dvs. trykkeriets interne ordre- og regnskabsbog, fremgår, at SK selv indleverede manuskriptet til trykning den 20. maj, i øvrigt sammen med manuskriptet til *Tre opbyggelige Taler*. *

Man bør i denne forbindelse også kaste et blik på SKs øvrige aktiviteter i de første måneder af 1844. Sandsynligvis lagde han o. 1. feb. den uafsluttede kladde til *Begrebet Angest* til side.* Ca. to uger senere, 13. feb., indleverede han manuskriptet til *To opbyggelige Taler* til trykning.* Talerne, som fylder 60 oktavsider, udkom 5. marts.* Vi ved, at SK holdt sin dimisprædiken, dvs. aflagde prøve i homiletik, i Trinitatis Kirke 24. feb.* Såvel manuskriptet til talerne som udarbejdelsen af prædikenen må have optaget ganske meget af hans tid i årets første måneder. Videre ved vi, at han i marts 1844 afsluttede (og daterede) en polemisk pjece med titlen »**Post-Scriptum** til 'Enten - Eller'«. * Pjecen, der aldrig blev trykt, er ganske vist ikke noget stort arbejde; i manuskript har den fyldt godt 20 sider i 4°. Men alene den omstændighed, at SK har beskæftiget sig med denne sag, viser, at han endnu ikke har været fuldt optaget af *PS*. Hvis vi forsigtigt antager, at pjecen er dateret i begyndelsen af marts og i alt væsentligt udarbejdet i februar, frister den i forening med de opbyggelige taler og dimisprædikenen til den slutning, at SK ikke er begyndt på *PS* før o. 1. marts.

Der er i de fire dateringskriterier en omvendt proportionalitet mellem sikkerhed og præcision, således forstået, at jo snævrere et tidsrum de udpeger for tilblivelsen af *PS*, desto større grad af formodning indebærer de. Da de ikke desto mindre peger i samme retning – og da intet synes at pege i modsat retning – vil vi antage, at *PS* er blevet påbegyndt o. 1. marts 1844 og blevet til i løbet af tre måneder.

Inden for samme tidsrum, nærmere bestemt april-maj, synes SK at have renskrevet *Begrebet Angest* * og at have samlet sit allerede delvis foreliggende ms.-materiale til *Forord*. * Endvidere har han som nævnt udarbejdet *Tre opbyggelige Taler*, 1844, der udkom 8. juni. Intet under, at han i et brev til sin broder midt i maj beskriver sig selv som et dampskib, der har for mange hestekræfter indenbords, og udtaler frygt for, at hans legeme ikke kan holde til presset fra hans ånd.* Det nære forhold mellem *PS* og *Begrebet Angest* illustreres på morsom vis af en detalje i kladdebindet til *PS*, ms. 4. Her er kap. I i skyndingen blevet betegnet som »Caput I«, dvs. med en rubrik, som ellers kun bruges i *Begrebet Angest*.

Den omstændighed, at *PS* så entydigt er blevet til i 1844, betyder dog ikke, at skriftet ikke rummer ideer, ræsonnementer og billeder, som er ældre. Således er en del stof blevet indarbejdet, som hidrører fra det sidste års tid inden tilblivelsen af selve *PS*, nærmere bestemt fra slutningen af 1842 til begyndelsen af 1844. Stoffet er hentet i følgende kilder:

1. Det henlagte, ufuldendte manuskript til fortællingen *Johannes Climacus eller De omnibus dubitandum est*, som SK vistnok havde i arbejde i 1842-43. Især fra udkastene til fortællingen er en række problemformuleringer og henvisninger, koncentreret om erkendelsens troværdighed og kriterierne for sandhed, gledet ind i *PS*. De genkendes tydeligst i »Mellemspil« § 4.* Særlig iøjnefaldende er dog, at fortællingen har leveret det pseudonym, hvorunder *PS* og *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* er udgivet.

2. SKs journal JJ, som ifølge sin egen datering er påbegyndt i maj 1842, og som er blevet brugt helt op i sept. 1846. Den halve snes optegnelser, det drejer sig om, er alle uden dato, men kan indirekte tidsfæstes til perioden mellem 20. nov. 1842 og 1. marts 1843.*

3. Et bind med excerpter og notater, mærket »Philosophica«. Bindet er ifølge sine egne dateringer blevet benyttet fra dec. 1842 til marts 1846, men den halve snes optegnelser, som er blevet brugt til *PS*, stammer sandsynligvis fra første halvdel af 1843.* Man bemærker især, at en journaloptegnelse (*Pap.* IV C 84) har afgivet overskrift og tema til kap. III: »Det absolute Paradox«, mens en anden (*Pap.* IV C 62) har leveret den første undertitel til »Mellemspil«: »Er det Forbigangne mere nødvendigt end det Tilkommende?«

4. SKs eksemplar af *Benedicti de Spinoza opera philosophica omnia*. * Det vides ikke, hvornår bogen er købt, men i en optegnelse i bindet mærket »Philosophica« (*Pap.* IV C 69), formentlig fra første halvdel af 1843, henviser SK til »mit Exemplar af Spinoza«, hvori han har udhævet steder og gjort anmærkninger på små lapper vedr. 'Væren'. Et par af de udhævede steder i bogen s. 15 samt en anmærkning hertil, som SK

tilføjede på forsatsbladets forside, anvendes i en note i PS kap. III. Anmærkningen, der udvides i PS (SKS 4, 246f.), har følgende ordlyd i SKs eksemplar af Spinoza:

ad pag. 15. Lemma I. Nota II.

Dette opløser sig i en Tautologie, da han forklarer perfectio ved realitas, esse. Jo fuldkomnere en Ting er, siger han, desto mere er den; men Tingens Fuldkommenhed forklarer han igjen ved at den har mere esse i sig, det vil altsaa sige, jo mere den er, desto mere er den.

I logisk Forstand er det rigtigt, jo mere Fuldkommenhed jo mere er, men her har Væren en ganske anden Betydning end det faktiske er. M: H: t: Gud løber det Hele ud paa den gl. Sætning, at naar Gud er mulig saa er han eo ipso nødvendig (smgl. derom Leibnitz etsteds i Theodiceen).*

5. Nogle løse notater og excerpter fra filosofisk læsning, i alt ca. ti optegnelser, med særligt henblik på springet fra en kvantitativ til en kvalitativ bestemmelse.* Excerpterne er udateret, men er sandsynligvis blevet til i begyndelsen af 1844, måske endog sideløbende med PS og *Begrebet Angest*, nærmest som en slags arbejdsnotater til de to skrifter.

Mere interessant end dette materiale, som tilhører skriftets nærmeste forhistorie, er nogle løse papirer med overskriften »Telegrapheringer fra en mousvoyant til en clairvoyant om Forholdet mellem Xstd. og Philosophie.«* Det drejer sig om daterede udkast fra okt.-dec. 1838 til et polemisk skrift om det nævnte tema – idet filosofiens position synes at have skullet omfatte antikkens bevidsthed og dennes efterliv i det kristne Europas åndshistorie. Til disse telegraferinger henvises der udtrykkeligt i det udkast til de senere kapitler af PS, som vi har nummereret ms. 2, nærmere bestemt under rubrikken »Capitel. IV. / Forargelsen paa Paradoxet.« I det færdige skrift, hvor afsnittet ikke hedder kap. IV, men »Tillæg« (til kap. III), er den ejendommelige overskrift ikke bevaret, men man genkender alligevel de godt fem år ældre telegraferinger. Det gælder både, hvad angår temaet (sammenstødet mellem paradokset og forstanden), den polemiske stil og brugen af enkelte formuleringer. I denne forbindelse er det interessant, at den opdeling i tre positioner, som findes i de første spredte udkast til PS, ms. 1.1: »Propositio / Positio / historisk Costume«, allerede er således foregrebet i telegraferingerne:

1ste Position
pathologisk Muskelspild
og
physiognomiske Stillinger i Costume.

(...)

2^{den} Position

exacerberatio cerebri.*

Idet vi vender tilbage til selve manuskripterne til PS, vil vi forsøge at bestemme deres indbyrdes rækkefølge. Ms. 1 har som nævnt karakter af spredte, første udkast til skriftet som helhed, herunder dets problemformulering (se illustration 12) og dets inddeling eller positionsbestemmelse. Også mss. 2 og 3 har karakter af udkast, dels til skriftets senere kapitler, dels til noget, som siden gled over i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Det betyder dog ikke, at mss. 2 og 3 er skrevet i umiddelbar forlængelse af ms. 1; som det straks skal vises, skyder en del af kladden i ms. 4 sig ind mellem udkastene.

Ms. 4, halvlæderbindet, rummer fra bl. [2]-[14r] kladder til kapitlerne I-III. Det slettede tekststykke på bl. [14r] findes imidlertid i en let revideret afskrift i ms. 2, bl. [1v], hvor det hensættes under kap. IV.* Tilsvarende henvises der i ms. 2, bl. [4r], til »Cap. II Slut:«, hvilket ikke kan referere til ms. 1, hvor der endnu ikke findes en kapitelinddeling, men kun til kladden i ms. 4. SK har altså efter de første, spredte udkast i ms. 1 påbegyndt kladden i ms. 4 og ført den frem til bl. [14r], svarende til slutningen af kap. III. Derefter har han overført et stykke tekst fra ms. 4 til ms. 2 og her udkastet resten af skriftets kapitler.

At ms. 2 ikke er et senere ekstrakt af ms. 4, men er skrevet, før ms. 4 blev ført videre, fremgår af den omstændighed, at flere af de emner, som er udkastet i ms. 2, findes udarbejdet som kladder på de blade af ms. 4, der følger nærmest efter [14]. Slutningen af de før nævnte »Telegrapheringer fra en mousvoyant til en clairvoyant«, hvortil der henvises i ms. 2, bl. [1r], er således indarbejdet i ms. 4 på bl. [16r].

Også ms. 3, udkastet til »II Position«, er blevet til på et tidligt tidspunkt, formentlig samtidig med ms. 2. Dels er det skrevet på samme papir; dels – og vigtigere – står dets ord om »den Uvidende, der vel veed historisk, hvad det er hvorom han spørger,« i nær forbindelse med den bestemmelse af første position, som findes forrest i ms. 4: »den Uvidende, der end ikke veed, hvad der har givet Anledning til at han spørger saaledes.«*

Ms. 4 er altså efter udfærdigelsen af ms. 2 (og sandsynligvis ms. 3) blevet genoptaget fra bl. [14v], hvor kladden til »Tillæg« (der først hed kap. IV) begynder. Kladden ender ved kap. V, hvortil der findes både

udkast og kladde, som imidlertid er slettet igen. Ms. 5, som erstatter og fortsætter det slettede, må således være senere end ms. 4.

Inden for ms. 5 indtager ms. 5.3, kladden til det afsluttende stykke (§ 2 og moralen), en særlig status, idet den egentlig stammer fra renskriften (ms. 6), hvor den er blevet udført 'på fri hånd' som en forlængelse af kladden til det foregående (mss. 5.1-5.2). SK har altså under renskrivningen af *PS* følt behov for en udvidelse og udført den i selve renskriften. Imidlertid har udvidelsen ikke tilfredsstillet ham, og han har fjernet de pågældende blade af renskriften og skrevet en ny afslutning. De fjernede blade er dermed blevet degraderet til kladde. En enkelt side, som ikke har kunnet fjernes, da den udgjorde versosiden af et blad med brugelig renskrift, er blevet slettet med blyant og findes stadig i ms. 6.

Også tidligere i ms. 6 har SK på tilsvarende vis forkastet et par blade, som dog ikke er blevet lagt sammen med kladden. Dér fandtes teksten nu også i forvejen (ms. 4, bl. [23r]-[25v]). Det drejer sig om en kritik af Hegels absolutte metode, der vil forklare alt, oprindeligt tænkt som et stykke af indledningen til »Mellemspil«. Den bevarede rest af det forkastede er et halvt blad af renskriften med slettet tekst på versosiden og brugelig tekst på rectosiden. Det interessante er imidlertid, at hele det forkastede stykke findes indirekte overleveret i en let ændret version i *EP*.^{*} Ændringerne, som kan konstateres ved en sammenligning mellem *EP* og det halve blad i ms. 6, er for betydelige til at kunne skyldes H.P. Barfod. Det vil sige, at SK selv må have nyskrevet det forkastede stykke af *PS*, formentlig med henblik på brug andetsteds, hvilket også rimer med, at stykket i *EP* udgør en afrundet helhed.

Man bemærker, at forordet til *PS*, der synes skrevet efter de øvrige dele af kladden (bortset altså fra ms. 5.3), har voldt forfatteren problemer. Mss. 5.4-5.8 indeholder således to versioner af en indledning, som i alt væsentligt blev udskudt af det endelige forord, og tilsvarende to versioner af dets begyndelse (mss. 5.4 og 5.8). Desuden findes hele tre versioner af det endelige forords slutning (mss. 5.4, 5.6 og 5.7). Den udskudte indledning har et mere personligt præg end resten af forordet, og at den ikke blev brugt, hænger givetvis sammen med en sen beslutning om at objektivere skriftet, bringe det på afstand af SKs person (jf. nedenfor). Til gengæld kunne en del af den udskudte indledning bruges i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (A, s. 43,6-17, begyndelseslinierne af »Yttring af Taknemmelighed mod Lessing«).

Fra samme sene tidspunkt som kladderne til forordet stammer formentlig ms. 5.9, kladden til titelbladet (se illustration 10). SKs bestræbelse for at give skriftet en mere objektiv karakter viser sig her i en ændring af dets problemformulering. Formuleringens oprindelige ordlyd, der er skrevet næsten ordret af efter ms. 1.1, har systematisk fået ændret pronomenerne »jeg« og »min« til det anonyme »man« og »en«. Imidlertid er SK selv i denne kladde anført som forfatter af *PS*. Endnu i renskriften (ms. 6, s. III) har han først skrevet »af / S. Kierkegaard« for i sidste øjeblik at skyde endnu et objektiviserende middel, pseudonymet, ind mellem sig og læserne: »af / Johannes Climacus / Udgivet / af / S. Kierkegaard.«

Det fremgår af manuskripterne, at *PS* og *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, der først udkom 28. feb. 1846, altså henved to år senere, oprindeligt har været tænkt som et hele, måske endog som en enhed. Allerede udkastet til skriftets inddeling (ms. 1.1) vidner herom: Af leddene »Propositio / Positio / historisk Costume« realiserer *PS* selv kun det første, svarende til at ms. 3, udkastet med overskriften »**II Position**«, ikke blev brugt i *PS*, men henskudt til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Også den ytring af taknemmelighed mod Lessing, som findes udkastet i ms. 2, udfoldes først i *Efterskriften*, og som indledning til det pågældende kapitel (2. del, 1. afsnit, kap. 1) bruges tillige en del af det oprindelige forord til *PS* (jf. mss. 5.4 og 5.8).

Hvis det har været den oprindelige tanke, at første og anden position skulle indgå i samme skrift, synes den opgivet allerede under udarbejdelsen af kladden til *PS*. I begyndelsen af ms. 4 findes »1ste Position« som overordnet rubrik, dvs. før kapiteltællingen (bl. [2r]). Det er samme opstilling, som findes i renskriften, blot således at første position dér er slettet til fordel for »*Propositio*« (jf. ms. 6, s. 1). SK har ikke nogetsteds i kladden afbrudt kapiteltællingen med en tilsvarende anden position, der kunne tjene som overordnet rubrik for de senere kapitler. Da han som ovenfor nævnt har skrevet ms. 2 og formentlig ms. 3 (med udkast til anden position) efter at have fuldført kladden (ms. 4) til og med kap. III, er det troligt, at tanken om at lade anden position indgå i *PS* er blevet opgivet dér, dvs. inden ms. 4 blev ført videre fra kap. IV (der senere blev ændret til »Tillæg«).

Et mellemstadium mellem enhedstanken og den løse sammenhæng, der blev det endelige resultat, antydes af ms. 5.9, kladden til titelbladet, hvor SK først har skrevet titlen som »*Philosophiske Piecer*« og markeret skriftet som »N° 1« (først skrevet »a«), altså som det første i en række af flere under samme titel. Siden er »*Piecer*« blevet ændret til »*Smuler*«, men nummerbetegnelsen er blevet stående og ført med over i renskriften, hvor den først på et sent tidspunkt er blevet slettet (jf. ms. 6, s. III).

Som ovenfor antydet har SK af og til udført renskriften af *PS* på fri hånd, dvs. elaboreret kladden, hvor denne undertiden kun rummer et par stikord som forlæg, undertiden slet intet. »Mellemspil« § 2 er således skrevet uden kladde ligesom en lang række fodnoter. En speciel form for afvigelser mellem renskrift og kladde udgør de steder, hvor SK under renskrivningen har indføjet præcise henvisninger til især filosofisk

litteratur.

Ovenstående gennemgang af tilblivelseshistorien kan sammenfattes således: *PS* er rimeligvis blevet til fra marts til maj 1844, dog under inddragelse af ældre stof, dels fra 1842-43, dels fra 1838. Den måske oprindelige plan om et skrift i flere dele blev opgivet allerede på kladdestadiet; enkelte af de ubrugte udkast fandt senere anvendelse i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Først under renskrivningen fik skriftet sin endelige form, og i allersidste øjeblik, lige inden renskriften blev sendt til trykkeriet, besluttede SK sig for at lade skriftet udkomme under pseudonym.

4. Udgivelsesmåde

PS er et af de skrifter, som SK udgav på eget forlag, hvilket var hans normale praksis frem til 1847. Titelbladets oplysning om, at bogen fås hos universitetsboghandler C.A. Reitzel, udpeger blot Reitzel som kommissionær. SK har selv sluttet kontrakt med bogtrykkeren, Bianco Luno, og betalt ham direkte for papir og trykning.

Skønt *PS* endte med at udkomme under pseudonym, var det dog nærmest en forms sag, idet SK på titelbladet gav sig til kende som 'udgiver'. Der var således heller ikke brug for hans sædvanlige stråmand J.F. Giødwad, og SK kunne personligt indlevere manuskriptet til trykning, som det fremgår af Bianco Lunos ovennævnte »Erindringsbog«. Forholdet afspejles også af et regnskabsblad over mellemværendet med Reitzel, hvor SK har indrettet to afdelinger. I den ene, under overskriften »A per Giødwad«, er opført fem skrifter: *Enten – Eller, Frygt og Bæven, Gjentagelsen, Begrebet Angest* og *Forord*, mens den anden, under overskriften »B. ved mig selv«, rummer to titler: *To opbyggelige Taler* [1843] og *PS*. *

Af Bianco Lunos Erindringsbog fremgår endvidere, at SK for papir og trykning af *PS* har betalt 85 rd. 85 sk.* Til gengæld oplyser hverken Erindringsbogen eller de bevarede regnskaber noget definitivt om oplagets størrelse. Frithiof Brandt og Else Thorkelin regner med 525 eksemplarer, hvilket var det normale for de bøger, Reitzel havde i kommission for SK.* Dette synes dog for *PS*s vedkommende at være en anelse for højt, som det vil fremgå af den følgende beregning.

En opgørelse, som Reitzel sendte SK den 22. feb. 1845, viser, at boghandleren ved udgivelsen af *PS* fik leveret 300 eksemplarer fra Bianco Luno, og at han har 156 tilbage. Af differencen på 144 er de tre blevet leveret for SKs regning, dvs. uden om det normale salg, og blev derfor holdt uden for kommissionsregnskabet.* Da SK godt to år senere, i juli 1847, stort set ophørte med at være sin egen forlægger og solgte restoplagene af de fleste kommissionsskrifter til Reitzel, blev der udarbejdet en opgørelse, som viser, at der endnu var et restoplag af *PS* på 296 eksemplarer, heraf de 96 hos Reitzel og de 200 hos Luno.* Summen af den oprindelige levering til Reitzel og det oplag, der endnu refterer hos Luno, er præcis 500 eksemplarer. Dette er sandsynligvis tallet for det samlede oplag (som derved svarer til oplaget for *Tre Taler ved tænkte Leiligheder*, 1845, og for *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, 1846).

Regnskabet for *PS* indtil juli 1847, da Reitzel overtog restoplaget, ser da således ud: De 201 eksemplarer solgt på normal vis har indbragt 167 rd. 48 sk., hvorfra skal trækkes kommission til boghandleren. Opgørelsen af 22. feb. 1845 viser, at Reitzel for denne bog beregnede sig 16%, dvs. knap 27 rd.* Tilbage til SK er blevet godt 140 rd., fra hvilke der altså skulle trækkes de knap 86 rd. til papir og trykning. Nettofortjenesten ved kommissionssalget har således været godt 54 rd.

I forhandlingerne med Reitzel om restoplaget på 296 eksemplarer i juli 1847 opgjorde SK dets boghandelsværdi til 246 rd. 64 sk.; men hans forlangende for oplaget var 100 rd.* Forhandlingerne endte dog med, at Reitzel købte restoplaget af *PS* og otte andre kommissionsskrifter for i alt 1200 rd., hvilket svarede til en tredjedel af deres boghandelsværdi.* For *PS* alene giver det godt 81 rd., hvilke har været ren indtægt.

Hvornår Reitzel fik udsolgt *PS*, vides ikke; men at det ikke skete i forfatterens levetid, er sikkert. Titlen optræder på forlagsreklamer i senere bøger af SK på Reitzels forlag, ikke blot i *Om min Forfatter-Virksomhed* (1851) og *Dette skal siges; saa være det da sagt* (1855), men også i SKs *Bladartikler* udg. af Rasmus Nielsen (1857) og i *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* udg. af P.C. Kierkegaard (1859). Alle steder er prisen den samme som ved udgivelsen, 80 sk.

Der blev altså ikke i SKs levetid foranstaltet noget nyt oplag af *PS*, og den blev heller ikke oversat. P.C. Kierkegaard udsendte en 2. udg. i 1865.